

LUC HOOGENSTEIN

**MIJN
1000
SOORTEN
TUIN**

**Vind alles wat in je tuin
of op je balkon vliegt,
kruipt, loopt, zwemt
en groeit**

NOORDBOEK NATUUR

Inhoud

Voorwoord	6
Inleiding	7
1. Een jaar lang dieren en planten zoeken	8
2. Aan de slag!	40
2.1 Tuin	41
✿ Bloemen en gras	41
✿ Heg en boom	47
✿ Water	51
✿ Snoeiafval en brandhout	54
✿ Groendak	55
2.2 Balkon	56
✿ Muur	56
✿ Planten	56
✿ Huisvesting	58
✿ Water	59
✿ Snoeiafval	60
2.3 Zelfbeheer	61
✿ Maaien	62
✿ Plaggen	63
✿ Inzaaien	65
2.4 Wat heb je nodig?	65
✿ Verrekijker	65
✿ Fotograferen	66
✿ Verzamelmateriaal	68
✿ Boeken	69
✿ Smartphone en apps	69
✿ Websites	70
✿ Het aanmaken van een telgebied	72
3. Trucs en tips om dieren en planten te vinden	74
3.1 Vogels verleiden	74
✿ Voedsel	74
✿ Verblijfplaats	75
✿ Veiligheid	76
✿ Het kippeneffect	77
✿ Trekvogels	78
3.2 Zoogdieren zoeken	78
✿ Muizen vangen	78
✿ Wildcamera	79
✿ Vleermuizen vinden	80

3.3 Libellen en juffers lokken	82
3.4 Dromen over dagvlinders	83
3.5 Nachtvlinderen	85
♣ Lamp en laken	85
♣ Nachtvlindervallen	86
♣ Stropen	88
3.6 Speuren naar struikbewoners	89
3.7 Kijken naar kruidbewoners	90
♣ Onder de bloemen	90
♣ Op de stengel	91
♣ In de bladeren	91
3.8 Bodemdieren opdiepen	92
♣ Tegel in de tuin	92
♣ Potje ingraven	92
♣ Strooiselspeuren	93
♣ De regen in	93
3.9 Waterbeesten waarnemen	94
3.10 Dieren in huis zoeken	95
3.11 Planten, mossen en korstmossen	96
4. Soortgroepen	98
4.1 Libellen en juffers vinden	100
4.2 Het verschijnen van dagvlinders	105
4.3 Nachtvlinders, dag en nacht	110
4.4 Vele vliegen en muggen	116
4.5 Waanzinnige wantsen	123
4.6 Speuren naar sprinkhanen, krekels en cicaden	128
4.7 Bijzondere bladluizen	133
4.8 Wespen, bijen en mieren	138
4.9 Kevers kijken	144
4.10 Springstaarten speuren	150
4.11 Spinnen en hooiwagens herkennen	153
4.12 Nog meer dieren zoeken	158
4.13 Slakken spotten	162
4.14 Achter amfibieën en reptielen aan	166
4.15 Zoogdieren zoeken	169
4.16 Vogelen met vogels	174
4.17 Korstmossen als kunstwerken	180
4.18 Puzzelen met planten, mossen en paddenstoelen	186
Epiloog	194
Dankwoord	196
Lijst met gevonden soorten in 2021	198

Voorwoord

De tuin als ecologische stapsteen; iets dat ik heel erg vaak roep. De mens en de natuur in balans en de tuin die daar een grote bijdrage aan kan leveren. Het is een boodschap die voor veel mensen vaak lastig te begrijpen is. Op zich is dit goed te verklaren, want we zijn ook wel heel erg ver van de natuur verwijderd. De gemiddelde Nederlandse tuin is eerder een verzameling van dode materialen dan een groene oase waar de natuur de vrije hand heeft. Ook zit er iets tegenstrijdigs in het maken van een natuurinclusieve tuin. Tuinieren is het reguleren van de natuur waarbij we de ruimte om ons heen zien als iets maakbaars terwijl de natuur nou juist iets is dat zichzelf reguleert en in stand houdt.

Geboren in Eemnes, op een oude woonboerderij, heb ik groen en het buiten zijn met de paplepel ingegoten gekregen. Eten uit eigen tuin, hutten bouwen en de wilde bloemenborders van mijn moeder, ik word er nog steeds blij van als ik eraan denk. Toch ben ook ik in de jaren daarna behoorlijk geconditioneerd en dat werd versterkt door het jarenlang tuintjes maken als presentator van *Eigen Huis en Tuin*. Italiaanse tuinen midden op de klei in Almere, geen probleem. Ik ben me in die jaren steeds meer gaan verdiepen in de duurzaamheid van het tuinieren, want ik merkte dat er wel heel veel mis was. Potgrond met een grote CO₂ footprint, geïmpregneerd hout, plastic potjes, kunstmest en ga zo maar door. Nu, jaren later, ben ik helemaal om en kijk ik heel anders tegen groen en tuinieren aan. Sterker nog, ik heb een duurzaamheidslabel opgezet (NL Greenlabel) waarmee we aantoonbaar maken hoe duurzaam materialen, planten en gebieden zijn. Ik weet nu dat elke tuin, straat of zelf woonwijk, mits goed ingericht en beheerd, de wereld weer beter en gezonder kan maken.

Je hoeft geen expert te zijn om te zien dat de biodiversiteit wereldwijd onder druk staat. Zo zijn in Nederland al 80% van de vlinders verdwenen en werd onlangs bekend dat 69% van alle gewervelden wereldwijd is afgenomen, om maar niet te spreken van de gevolgen van klimaatverandering met zeer droge of juist zeer natte perioden. Ik weet dat tuinen als ecologische stapsteen kunnen fungeren en zo sterk bij kunnen dragen aan biodiversiteit en bijvoorbeeld het kunnen sponzen van overtollig regenwater. Wat ik nog niets wist hoe waanzinnig veel soorten er in zo'n tuin voor kunnen komen. Luc slaat met dit boek de brug tussen ecologie en mensen zoals jij en ik. Met simpele tips en mooie voorbeelden wordt iedereen een boswachter, niet van een natuurgebied ver weg, maar gewoon bij jou in de achtertuin.

Lodewijk Hoekstra

Lodewijk Hoekstra is Nederlands bekendste tv-tuinman, presentator, tuinontwerper, ondernemer en vooral voorvechter van een duurzame wereld.

Inleiding

Elke tuin, elk balkon en ieder huis zit vol dieren en planten. Sterker nog, er zit veel meer leven in dan je in eerste instantie zou verwachten. Met dit boek wil ik je nóg enthousiaster maken voor de natuur in je eigen leefomgeving dan je misschien al was. Er ligt een fascinerende wereld op je te wachten als je één stap over de drempel zet. De onderzijde van de deurmat waar je op staat, kan het leefgebied zijn van verschillende soorten springstaartjes. De muur naast de deur waar je nu met je hand tegenaan leunt, zou zomaar begroeid kunnen zijn met een aantal soorten korstmossen die je tot nu toe nog nooit waren opgevallen. Tussen de tegels van het pad naar de stoep groeit zilvermos en varkensgras, met daartussen wegmieren die op weg zijn naar hun nest onder een van de tegels. Samen met de planten in je plantenbak groeien wilde plantensoorten als tuinwolfsmelk en verwilderde soorten als harig knopkruid, om nog maar te zwijgen wat er allemaal aan vliegend en kruipend leven op de planten zelf zit. En het mooie is: alles hangt met elkaar samen. De spinnen die je af en toe boven in een hoek tussen plafond en muur ziet zitten, zijn grote trilspinnen. De trilspinnen zouden daar niet kunnen leven als ze geen voedsel zouden vinden in de vorm van zilvervisjes, papiervisjes, stofluizen, fruitvliegen en steekmuggen. De fruitvliegjes hebben zich met een flinke snelheid kunnen voortplanten in je fruitschaal waar een paar appels nét te lang in liggen en de papiervisjes en stofluizen leven van papier en stof. Maar trilspinnen zijn niet de enige jagers in huis, ook huisspinnen, getijgerde lijmspuiters, huiszebraspinnen en andere jagers helpen je van je huisgenoten af. En een onvoorzichtige spin verdwijnt weer in de kaken van een huismuis.

De natuur begint bij je voordeur. Het maakt niet uit of je naar buiten of naar binnen gaat, hoewel er buiten veel meer te vinden is dan binnen. Open die deur en duik in een wonderlijke wereld die er altijd al geweest is. Zelf heb ik een jaar lang gezocht naar alle dieren en planten in mijn eigen leefgebied: een rijtjeswoning in Utrecht. Toen ik eraan begon had ik geen flauw idee wat me te wachten stond. Het werd een enerverende, fascinerende en prachtige reis waarin ik veel nieuwe inzichten kreeg over hoe stadsnatuur werkt. Ik vond tal van soorten waar ik nog nooit van had gehoord, ontdekte de samenhang tussen dieren onderling en tussen dieren en planten en vond, als kersen op de tuintaart, tal van zeldzame diersoorten. En bovenal, het was ongelooflijk leuk om te doen! Zo'n reis kan jij ook maken. Ik gun en wens je een geweldige tuinsafari!

Luc Hoogenstein

1

Een jaar lang dieren en planten zoeken

Dit is het verhaal van een zoektocht naar 1000 verschillende dier- en plantensoorten in één gebied in één jaar. Dat lijkt al een aardige opgave voor een groot natuurgebied, maar dat is hier niet het geval. Mijn zoektocht speelt zich af midden in de stad op een oppervlak van ongeveer 200 vierkante meter. Mijn eigen leefomgeving om precies te zijn. Ik woon in een rijtjeshuis in Utrecht, in een rustige, groene straat met leuke burens en weinig verkeer. Mijn tuin is niet zo gek veel anders dan de meeste groene tuinen. Een bloemenborder, twee klimopstruiken, een beukenhaag, een pergola met een druivenrank, een paar vierkante meter gras met een pruimenboom in het midden, wat aalbesstruiken

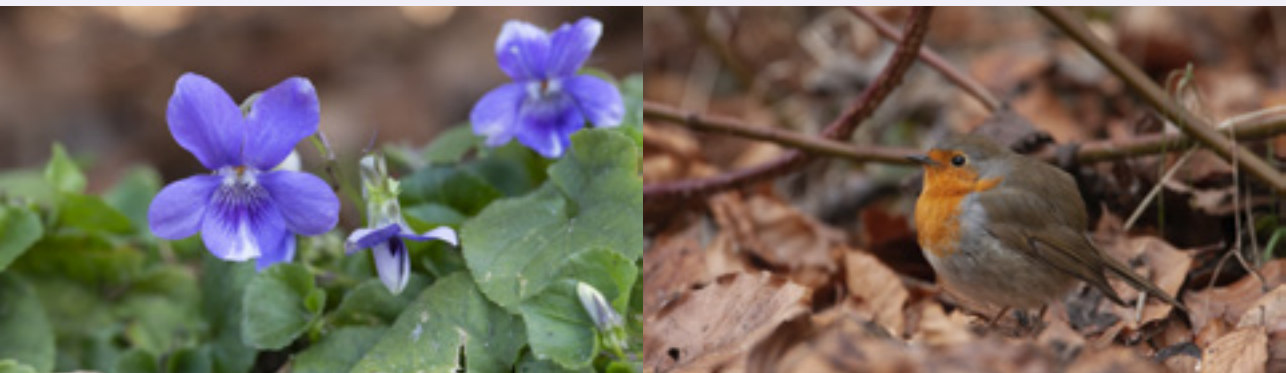
De voortuin met een stukje van het balkon en de stoep

en een betegeld pad naar de voordeur. Het enige afwijkende is het kippenhok met een paar wyandotte krielen die ons de meeste ochtenden van een paar eieren voorzien. De eerste verdieping heeft een balkon met wat bloempotten en een prachtig uitzicht. De blauweregen geeft de rand van het balkon een groen uiterlijk en vormt een fijne beschutting tegen de avondzon. Tegen de achterzijde van ons huis groeit een haag met meidoorn, haagbeuk en nog een paar struiken. Langs de haag ligt een bloemrijke grasstrook met een paar lage appel- en perenbomen van het volkstuincomplex aan het einde van onze straat. Dan hebben we nog een parkeerplaats en een stuk stoep met een gemeentelijk grasveldje dat in het groeiseizoen tot voor kort om de twee weken plat gemaaid werd, et voilà: mijn zoekgebied, in totaal ongeveer 200 vierkante meter aan stedelijk gebied.

Het was niet zo vreemd dat de meeste van mijn vrienden en familie mij niet al te serieus namen toen ik vertelde dat ik ging proberen om in één jaar tijd 1000 soorten dieren en planten in en om ons huis te vinden. Toch begrepen de meesten wel waar de oorsprong van het plan lag. Ieders bewegingsvrijheid was in 2020 door de coronapandemie flink ingedamd. Ook mijn werkgever, Natuurmonumenten, had een thuiswerkverplichting ingesteld. Zelfs ecologen zoals ik moesten binnen blijven, terwijl ecologen het meest gelukkig en effectief zijn als ze een deel van hun tijd buiten mogen vertoeven. Om de thuiswerktijd dragelijker te maken zocht ik, tussen online-vergaderingen door, naar beestjes in mijn thuiswerkwereeld. Verbazingwekkend genoeg ontdekte ik aardig wat diersoorten waarvan ik nooit geweten had dat ze in mijn tuin of op het balkon voorkwamen. Langzaam groeide de fascinatie voor de verborgen natuur van de stad. Wat zou er gebeuren als ik twaalf maanden achter elkaar naar plantjes en dieren zou gaan zoeken? In Nederland leven ruim 45.000 soorten dieren, schimmels, planten en andere organismen. Hoeveel zou ik er daarvan in mijn eigen leefomgeving kunnen vinden? Zou ik in aanraking komen met nieuwe soorten of mij onbekende nieuwe relaties tussen dieren en planten vinden, of tussen dieren onderling? Het zaadje was geplant. Een bioloog die een jaar lang op safari in eigen tuin gaat.

Januari: Grauwe gans

Oudejaarsnacht. Klokslag twaalf vliegt de kurk van de fles cava en proost ik met vrienden en familie op een mooi nieuw jaar. Het zal een jaar met een grote uitdaging gaan worden. Ik heb het in mijn hoofd gehaald om in een periode van één jaar 1000 soorten dieren en planten in en om ons huis in Utrecht te vinden. Tijdens het rondje goede voornemens is wel duidelijk dat iedereen geamuseerd is door mijn plan, waarbij grappen over mijn mentale gesteldheid en rijke fantasie niet van de lucht zijn. Ondertussen knallen de Thunderkings, vult de lucht zich met de meest prachtige sierpijlen en verandert onze straat in een mistwolk. Als wat later het geluid afneemt en de sociale verplichtingen vervuld zijn, hoor ik iets anders. Een groep grauwe ganzen vliegt luid roepend over, ongetwijfeld opgeschrikt door oud en nieuw. De eerste soort van het jaar is binnen! We proosten met z'n allen op de grauwe gans, en dat er maar veel soorten mogen volgen!

Maarts viooltje

Roodborst

De eerstvolgende dagen wordt de soortenlijst langzaam gevuld. Het weer nodigt nog niet echt uit om lekker enthousiast de tuin onder de loep te gaan nemen. Het is buiten druilerig, koud en de dagen zijn kort. Tijdens het schaarse daglicht moet natuurlijk ook nog gewoon gewerkt worden. Ik zie door het raam vogels in de tuin op het vogelvoer afkomen en speur tijdens het werk af en toe de lucht af naar voorbijvliegende vogels. Elk jaar zit er in de winter een grote gele kwikstaart op ons dak, ook deze winter. De voedertafel en vetbollen in de pruimenboom doen het goed. Alle buurtmezen komen langs, net als de overwinterende roodborst, vinken en heggenmussen. Een mazzeltje is de ijsvogel, die vanuit het park luid roepend door onze tuin vliegt. Maar het zijn niet alleen vogels die zich laten zien. De eerste planten, mossen en korstmossen verschijnen in de wintermaanden al, zoals kleine veldkers, kleeftkruid, maarts viooltje en straatgras. De stoep is bezaaid met rond dambordje en op de pruimenboom vind ik witstippelschildmos en rijpschildmos. De kop is eraf!
Stand 31 januari: 86 soorten

Februari: Houtsnippen

Winter in Nederland, gaat het dan echt weer eens gebeuren? De voorspelling is dat de temperatuur omlaag zal duiken, begeleid door een pak sneeuw. Dat betekent twee dingen: de schaatsen worden tevoorschijn gehaald en de verrekijker krijgt een vaste plek voor het raam. Het zou goed kunnen dat veel vogels met de vorstgrens mee gaan vliegen of bewust de stad op gaan zoeken. Dat heeft te maken met de bereikbaarheid van voedsel. In een bevroren bodem is het moeilijk voedsel zoeken, dus hebben vogels twee opties. Óf je zorgt dat je naar het zuiden vliegt waar de bodem niet bevroren is, óf je trekt de stad in waar het altijd een paar graden warmer is dan in het landelijk gebied. Een spannend vooruitzicht voor vogelaars, want je weet nooit wat waar op gaat duiken.

Mijn thuiswerkplek bevindt zich op de eerste verdieping, in de woonkamer aan de eettafel. Strategisch een goede plek, want ik kan tijdens het werk zowel de tuin als de lucht in de gaten houden. Het is 9 februari, de sneeuw heeft het hele

land voorzien van een dikke witte deken en de temperatuur is flink onder het nulpunt gedaald. Ik start de laptop op en kijk naar de strak blauwe lucht. Als er inderdaad vorsttrek gaat plaatsvinden, zou deze ochtend wel eens een hele interessante ochtend voor vogelwaarnemingen kunnen worden. De kijker staat stand-by naast de laptop zodat ik meteen kan reageren als ik iets zie. De eerste groepen grauwe ganzen en kolganzen vliegen bij het eerste licht luid roepend over het huis in zuidelijke richting. Dat is een goed voorteken. Ik besluit om de schuifpui van het balkon permanent op een kier te zetten. Wie weet hoor ik op die manier vogels aankomen die buiten het zicht boven het huis vliegen. En dan gaat het opeens los. Een stroom van honderden ganzen komt over, waaronder een groepje van drie toendraganzen. Die zie ik maar zelden boven Utrecht en deze zijn zeker op zoek naar bereikbaar gras of akkergewassen. Ik probeer mijn focus op het beeldscherm te houden, maar dat is minder makkelijk gezegd dan gedaan. Buiten vliegt non-stop afleiding. Hoor ik daar nu ook getoeter? Ik spring met de kijker het balkon op, sta met mijn sokken in de sneeuw en zie een groepje van acht kleine zwanen recht boven het huis vliegen. Terwijl ik de zwanen met de verrekijker bekijk, vliegt er een watersnip door het beeld. Weer twee soorten die ik zelden boven Utrecht zie! Ik hoor en zie kramsvogels en koperwieken, een witte kwikstaart vliegt langs, brandganzen en Canadese ganzen mengen zich in het ganzengeweld en een van de Utrechtse slechtvalken komt ook langs. Allemaal binnen een paar minuten op een fraaie winterse ochtend op een balkon in Utrecht. Wat een feest! En dan verschijnt de kers op de taart. Een dikke houtsnip snort vlak langs het balkon richting het Beatrixpark. Wat een mazzel! Deze winter lijkt een groot aantal houtsnippen naar Nederland te zijn gekomen, waarvan de laatste dagen een aanzienlijk deel de stad heeft opgezocht. Daar is in tuinen en parken tenminste nog wat voedsel te vinden. Ik had in het park De Koppel in Lunetten al houtsnippen voedsel zien zoeken in de sneeuw, maar vanuit huis had ik ze nog niet gezien. Een mooie afsluiting van een geweldige ochtend thuisvogelen. Rond 10:00 uur kruij ik weer achter de laptop met een paar natte, ijskoude voeten. De massale

Houtsnip in het park De Koppel

Overvliegende kleine zwanen

ochtendtrek is voorbij en ik kan eindelijk rustig verder werken. Het blijft rustig, totdat ik tijdens de lunch via de app-groep van de Utrechtse vogelaars een bericht krijg dat boven Utrecht twee wilde zwanen in zuidelijke richting vliegen. Wilde zwanen, dat zou helemaal een gave soort zijn! Die zijn aanzienlijk schaarser dan kleine zwanen. Ik sta binnen een paar tellen weer op het balkon, deze keer met droge sokken en schoenen aan, en kijk richting noord. Vrijwel meteen verschijnen twee grote witte vogels tegen de blauwe lucht, die luid trompetterend hun komst aankondigen tijdens hun zoektocht naar open water. Ik krijg zin om te gaan schaatsen.

Boomhommel op boerenkrokus

Twee weken later is het gedaan met de vorst. Zo hard als de temperatuur aan het begin van de maand daalde, zo hard schiet het kwik nu

omhoog. En zo komt het dat februari eindigt met de eerste boomhommels en citroenvlinders op de bloeiende boerenkrokussen. Laat de lente maar komen!
Stand 28 februari: 142 soorten

Maart: Gehoornde metselbij

Het mooie weer lokt de dieren naar buiten. Op de muren jagen de eerste huiszebraspinnen en schorsmarpissa's en de boomhommels krijgen op de boerenkrokussen en sneeuwkllokjes gezelschap van blinde bijen en honingbijen. Blinde bijen en honingbijen zijn geen familie van elkaar, ondanks de namen. Een blinde bij is een zweefvlieg en geen bij. Hij dankt zijn naam een zijn uiterlijke verschijningsvorm waarbij hij een bij nabootst. Toch is er maar

één soort die voor mij de start van de lente symboliseert. De lente begint als de gehoornde metselbijen het daglicht zien.

Aan onze buitenmuur hangt een klein bijenhotel met verschillende groottes aan gangetjes, zodat meerdere soorten bijen en wespen de keuze hebben om hier voor nageslacht te zorgen. Elk jaar bezoeken pottenbakkerswespen, muurwespen, rosse metselbijen en gehoornde metselbijen het hotel. De gehoornde metselbijen zijn traditioneel de eerste bijen die tevoorschijn komen uit de dichtgemetselde gangetjes. Tenminste, dat is de bedoeling. Want vorig jaar zag ik hoe een flinke sluipwesp met de naam *Ephialtes manifestator* haar centimeters lange legboor dwars door dichtgemetselde gangetjes stak om haar eitjes in de larve van de bijen te leggen. Dagen paradeerde ze over het bijenhotel, haar legboor na ogenschijnlijk uitvoerig onderzoek prikkend in de juiste gangen. Ik had daarom geen idee of we ook dit jaar weer gehoornde metselbijen of welke soort dan ook uit de gangen zouden zien komen. De jaren ervoor waren de eerste bijen al begin maart tevoorschijn gekomen; dit jaar bleef het stil. Tot 19 maart. Ze was twee weken te laat, maar dat maakte niets uit. Een gehoornde metselbij keek vanuit de entree van een donkere gang

Bijenhotel

De sluipwesp *Ephialtes manifestator* in actie